

نقش فساد اقتصادی در افزایش مطالبات معوق بانکی

مجید مداح (نویسنده مسئول)

دانشیار گروه اقتصاد، دانشگاه سمنان

majid.maddah@semnan.ac.ir

ندا پرنیان

کارشناسی ارشد اقتصاد، دانشگاه سمنان

neda.parnian99353@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۱۳

چکیده:

مطالبات معوق بانکی یک مسئله قدیمی و شایع در کشورهای در حال توسعه است که کیفیت دارایی بانک‌ها را تقلیل می‌دهد و به عنوان یکی از نشانه‌های ریسک اعتباری شناخته می‌شود که بر عملکرد اقتصادی کشور اثر منفی دارد. در این مقاله اثر عوامل مختلف موثر بر مطالبات معوق ۲۰ بانک با تمرکز بر موضوع فساد اقتصادی (شاخص تعداد جرایم مالی) طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ در چارچوب الگوی پانل دیتا مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. نتایج حاصل از تخمین مدل‌های مختلف نشان می‌دهند اولاً: عوامل اقتصادی از جمله نرخ بیکاری بر رشد مطالبات معوق بانکی اثر مثبت و معنی‌داری دارند. ثانیاً: در بین متغیرهای بانکی رابطه مستقیم بین نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی و مطالبات معوق تأیید می‌شود. ثالثاً: بین متغیر حاصل ضرب شاخص اندازه بانک در فساد اقتصادی و مطالبات معوق بانکی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد که بر این اساس گستردگی فساد موجب افزایش مطالبات معوق در بانک‌های بزرگ‌تر می‌شود. طبق یافته‌های تحقیق، تشدید سیاست‌های کنترل فساد اقتصادی، کاهش حجم مطالبات معوق بانکی در ایران را به همراه خواهد داشت.

طبقه‌بندی *JEL*: C33, D73, G21

کلیدواژه‌ها: فساد اقتصادی، مطالبات معوق بانکی، مدل پانل دیتا، اقتصاد ایران

۱. مقدمه

مطالبات معوق بانکی (NPL) یکی از دلایل ورشکستگی نظام بانکی در اکثر کشورهای دنیاست که به عنوان مانع رشد نظام بانکی معرفی می‌شود (دیمیتریوس^۲ و همکاران، ۲۰۱۶). وجود این مطالبات موجب کاهش نقدینگی و کفایت سرمایه می‌شود که در نتیجه آن بانک‌ها با بحران مالی روبرو می‌شوند. مطالبات معوق بانکی که در بسیاری از کشورهای در حال توسعه به عنوان یک مسأله قدیمی عمومیت دارد (امین^۳ و همکاران، ۲۰۱۹) از طریق کاهش کیفیت دارایی بانک‌ها بر سودآوری و عملکرد اقتصادی آن‌ها اثر منفی دارد و آن‌ها را در معرض بی‌ثباتی مالی قرار می‌دهد. از سوی دیگر با توجه به آن که عدم بازپرداخت وام‌های دریافتی به بانک‌ها از سوی مشتریان، سیستم بانکی را با مسأله ریسک اعتباری روبرو می‌کند، مطالبات معوق به عنوان یکی از منابع ریسک اعتباری بانک‌ها به شمار می‌آید که رشد آن بر تراز نقدی بانک‌ها اثر منفی دارد و آن‌ها را با زیان مواجه می‌سازد (مختاروف^۴ و همکاران، ۲۰۱۸). گرچه عموم کشورهای با مشکل وام‌های پرداخت نشده مواجه‌اند، اما مقدار آن در برخی کشورها بیش از استاندارد جهانی است؛ از جمله ایران که در آن نسبت مطالبات سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول به کل تسهیلات در سال ۲۰۰۶، ۱۰/۹ درصد بوده و در سال ۲۰۱۲ به ۱۴/۴ درصد رسیده است (محرابی، ۱۳۹۳). مقدار این شاخص در سال ۲۰۱۷، ۱۱/۱ درصد بوده است که نمی‌تواند شاخص خوبی برای نظام بانکی باشد، چون با بلوکه شدن بخشی از دارایی بانک‌ها، امکان برنامه ریزی بهینه از نظام بانکی گرفته می‌شود (عبادی و حسین خانی، ۱۳۹۸). روند صعودی مطالبات غیر جاری بانک‌ها موجب تضعیف عملکرد بخش مالی به عنوان یکی از عوامل رشد اقتصادی کشور خواهد شد. چنین پیامدی، ضرورت شناسایی عوامل موثر بر مطالبات معوق بانکی را مطرح می‌سازد. طبق مطالعات پیشین، عوامل درون بانکی و برون بانکی مثل متغیرهای اقتصاد کلان بر رشد مطالبات معوق اثر دارند که نتایج سالاس و سورینا^۵ (۲۰۰۲)، جوزفسکی و پتکوفسکی^۶ (۲۰۱۷) و اتانا سیجوییچ و بووویچ^۷ (۲۰۱۶) آن را تأیید می‌کند. علاوه بر آن

1. Non-Performing Loans

2. Dimitrios

3. Amin

4. Mukhtarov

5. Salas and Saurina

6. Kjosovski and Petkovski

7. Atanasijević and Božović

محیط قانونی و چارچوب‌های نهادی نیز عملکرد سیستم‌های مالی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (لاپرتا^۱ و همکاران، ۱۹۹۷) که در این ارتباط شواهد تجربی نشان می‌دهند وام‌های اعطایی از کیفیت پایینی در کشورهای دارای فساد بالا نسبت به کشورهای با فساد پایین برخوردارند؛ فساد اقتصادی همراه با نفوذ سیاسی وام‌دهندگان، مبادله رشوه در سیستم‌های مالی، نظارت ضعیف بر عملکرد مدیران و عدم تقارن اطلاعات بین وام‌دهندگان و بانک‌هاست (ایسلام^۲ و همکاران، ۲۰۰۵). این عوامل می‌توانند کیفیت وام‌های بانکی را تقلیل دهند و به رشد مطالبات معوق بانکی منجر شوند. حال با توجه به این یافته‌ها از یک سو و مسأله مطالبات معوق بانکی در ایران از سوی دیگر، این پرسش مطرح می‌شود که آیا رشد مطالبات معوق در ایران تحت تأثیر عوامل نهادی مثل فساد اقتصادی قرار داشته است؟ پاسخ به این پرسش نقش و اهمیت سیاست‌های کنترل فساد در کاهش مطالبات معوق بانکی را روشن سازد. در این مقاله، با استفاده از داده‌های در دسترس از بیست بانک کشور در دوره زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ فرضیه اثر فساد بر مطالبات معوق بانکی مورد آزمون قرار می‌گیرد.

بخش‌های بعدی مقاله بدین ترتیب سازماندهی شده است. بخش دوم به مرور مختصری بر ادبیات تحقیق اختصاص دارد و در آن پیشینه پژوهش از عوامل موثر بر مطالبات معوق بانکی با تمرکز بر متغیرهای کلان و عامل فساد اقتصادی ارایه می‌شود. در بخش سوم روش تحقیق ارایه شده است. در بخش چهارم نتایج حاصل از تخمین مدل‌های پانل دیتا با تصریح‌های مختلف ارایه می‌شود تا از طریق آن نقش فساد اقتصادی در رشد مطالبات معوق بانکی در ایران مورد ارزیابی قرار گیرد. بخش پنجم به نتیجه‌گیری اختصاص دارد.

۲. مروری بر پیشینه تحقیق

طبق طبقه‌بندی بانک مرکزی مطالبات معوق تسهیلاتی است که از تاریخ سررسید آن‌ها بیش از ۶ ماه و کمتر از ۱۸ ماه گذشته و مشتری برای بازپرداخت آن‌ها اقدامی نکرده است (حکیمی پور، ۱۳۹۷). دلایل مختلفی برای پیدایش و رشد مطالبات معوق وجود دارند که به عوامل درون بانکی برون بانکی که از متغیرهای اقتصاد کلان تأثیر می‌پذیرند، تقسیم بندی می‌شوند. شرایط اقتصاد کلان ظرفیت بازپرداخت مشتریان را

^۱. La Porta

^۲. Islam

تحت تأثیر قرار می‌دهد که بر اساس آن با تغییر شرایط اقتصادی، میزان مطالبات معوق بانکی تحت تأثیر قرار خواهد گرفت. بر اساس تئوری ادوار تجاری، بین فعالیت‌های اقتصاد کلان و کیفیت دارایی‌ها رابطه وجود دارد (آيسان^۱ و همکاران، ۲۰۱۶) به نحوی که رکود اقتصادی و کاهش فعالیت‌های کسب و کار، می‌تواند کیفیت دارایی بانک‌ها را کاهش دهد. یکی از متغیرهای سنجش کیفیت دارایی‌ها، مطالبات معوق است که انتظار می‌رود وضعیت شاخص‌های اقتصاد کلان میزان آن را تحت تأثیر قرار دهد. در این چارچوب، نتایج مطالعه لوزیز^۲ و همکاران (۲۰۱۲) با عنوان "تعیین‌کننده‌های اقتصاد کلان و خاص سیستم بانکی مطالبات معوق در یونان" بیانگر آن است میزان مطالبات معوق نسبت به متغیرهای تولید ناخالص داخلی و بیکاری حساس است. به نحوی که در زمان رونق اقتصادی، قدرت بازپرداخت بدهی‌ها توسط مشتریان بیشتر می‌شود که بر اساس آن انتظار می‌رود رشد فعالیت‌های واقعی اقتصاد، مطالبات معوق را کاهش دهد. بر اساس نتایج این تحقیق عوامل بانکی مثل بازده دارایی و بازده حقوق صاحبان سهام که بیانگر عملکرد سیستم بانکی هستند، دارای اثر منفی بر میزان مطالبات معوق هستند. این یافته از فرضیه "مدیریت بد"^۳ حمایت می‌کند. بر اساس این فرضیه با بهبود عملکرد شرکت، کارایی هزینه‌های کل افزایش می‌یابد. به نحوی که هزینه کمتری از سوی مدیریت صرف ارزیابی وام‌گیرندگان و بررسی صلاحیت آن‌ها می‌شود که در نتیجه تعداد وام‌گیرندگان خطاکار بیشتر شده و مطالبات معوق افزایش خواهد یافت. در مقابل این نتیجه، برگر و دیانگ^۴ (۱۹۹۷) با استفاده از داده‌های بانک‌های آمریکا در دوره ۱۹۸۵ تا ۱۹۹۴ فرضیه مدیریت بد را به طور عمومی تأیید نمی‌کند.

همچنین راجان و دال^۵ (۲۰۰۳) در پژوهشی با عنوان "مطالبات معوق و شرایط اعتباری بانک‌های بخش عمومی" با استفاده از داده‌های بانک‌های هند اثر معنی‌دار عوامل مالی و اقتصاد کلان بر نرخ مطالبات معوق را تأیید کردند. اثر عوامل ویژه بانکی و اقتصاد کلان بر ریسک اعتباری در مقاله چایبیا و فیتی^۶ (۲۰۱۵) نیز مورد بررسی و تحلیل تجربی قرار گرفت. این محققان با استفاده از داده‌های اقتصاد فرانسه و آلمان دریافتند در میان عوامل بانکی، نسبت زیان تسهیلات قبلی به دارایی دارای اثر مثبت و منفی به ترتیب در

---

1. Aysan

2. Louzis

3. Bad management

4. Berger and Deyoung

5. Rajan and Dhal

6. Chaibia and Ftiti

فرانسه و آلمان و اندازه بانک در هر دو کشور دارای اثر مثبت بر مطالبات معوق است. همچنین در بین عوامل اقتصادی اثر نرخ بیکاری بر مطالبات معوق در فرانسه مثبت و معنی‌دار بوده است. آيسان و همکاران با استفاده از داده‌های ماهانه سیستم بانکی ترکیه رابطه شرایط مالی و اقتصادی با مطالبات معوق را از لحاظ تجربی بررسی کردند. یافته‌های این مطالعه نشان داد رابطه معکوس بین مطالبات معوق بانکی و شاخص تولید صنعتی وجود دارد که بدین ترتیب ادعا می‌شود مطلوب بودن شاخص‌های اقتصاد کلان ریسک اعتباری در نظام بانکی را کاهش می‌دهد. در این تحقیق اثر نسبت اعتبارات به دارایی و رشد اعتبارات بر مطالبات معوق مثبت و معنی‌دار ارزیابی شده است که در توجیه آن چنین استدلال می‌شود که بانک‌ها در اقتصادهای نوظهور بیش از حد به استقبال ریسک می‌روند و اعتبارات را به وام‌گیرندگان با ریسک بالا اختصاص می‌دهند تا از طریق آن سود بالایی کسب کنند.

در مطالعه دیگری مختاروف و همکاران دریافتند در میان متغیرهای اقتصادی توضیح دهنده مطالبات معوق، نرخ بیکاری مهم‌ترین عامل مؤثر بر رشد مطالبات معوق ۱۰ بانک بزرگ آذربایجان در دوره ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵ بوده است. بالا بودن نرخ بیکاری، ریسک اعتباری را بالا می‌برد با این استدلال که افراد بیکار توان بازپرداخت بدهی‌ها را به بانک‌ها ندارند که این یافته در راستای نتایج میلریس (۲۰۱۲) و کنستانتاکیس^۱ و همکاران (۲۰۱۶) قرار دارد (مختاروف و همکاران). در این مطالعه به رابطه منفی بین رشد تسهیلات و مطالبات معوق بانکی طی سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۸ از دوره تحت بررسی اشاره شده با این استدلال که با وجود رشد اعتبارات در این سال‌ها، بانک‌ها مدیریت قابل قبولی بر ریسک اعتباری داشته‌اند. در این زمینه ازیلی^۲ (۲۰۱۹) با استفاده از داده‌های ۹۶ کشور با بررسی رابطه بین توسعه مالی و مطالبات معوق به روش تخمین مدل پانل پویا نشان داد رقابت بانکی و نسبت اعتبارات به تولید اثر منفی و معنی‌دار بر مطالبات معوق در کشورهای تحت بررسی داشته است. نتایج مطالعه خان^۴ و همکاران (۲۰۱۸) اثر مثبت نرخ ارز به همراه نرخ تورم، نرخ بیکاری، نرخ مالیات و اثر منفی نرخ رشد اقتصادی بر مطالبات معوق ۲۰ بانک پاکستان در دوره ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۶ را تأیید می‌کند. در یکی از مطالعات اخیر انجام شده با عنوان "عوامل تعیین کننده

1. Mileris

2. Konstantakis

3. Ozili

4. Khan

مطالبات معوق، حاکمیت شرکتی و عوامل کلان " لی^۱ و همکاران (۲۰۲۰) با آزمون فرضیه اثر تولید ناخالص داخلی بر مطالبات معوق بانکی در تایوان طی سالهای ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۵ دریافتند در مواقع رکود اقتصادی و پایین بودن سطح تولید ناخالص داخلی، بانکها باید توجه بیشتری به قابلیت‌های حاکمیت شرکتی بنگاه‌ها داشته باشند چون در صورت ضعیف بودن حاکمیت شرکتی، بانکها در معرض مطالبات معوق بیشتر قرار خواهند گرفت.

یکی دیگر از عوامل مؤثر بر رشد مطالبات معوق که در برخی مطالعات مورد توجه قرار گرفته، فساد اقتصادی است. در این زمینه ادبیات نظری و تجربی محدودی وجود دارد که به صورت زیر قابل جمع بندی است:

الف- اقتصاد نهادگرایی وجود نهادهای جهت دهنده به عوامل اقتصادی را در رشد و توسعه اقتصادی مؤثر می‌داند. در این ارتباط اقتصاددان نهادگرا نورث^۲ (۱۹۹۰) با تأکید بر نقش انگیزش‌ها و هنجارها در توسعه اقتصادی اظهار می‌دارد نهادها با تحت تأثیر قرار دادن انگیزه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی افراد بر عملکرد اقتصادی جامعه اثر دارند (لا و آزن-ساینی^۳، ۲۰۱۲). بر این اساس ضعیف بودن کیفیت نهادهایی مثل حاکمیت و اثر بخشی قانون، کیفیت دولت و اجرای مقررات، افراد را به فرار از قوانین و مقررات رسمی و استفاده شخصی از منابع عمومی - فساد اداری - تشویق می‌کند. در این چارچوب لا-پرتا^۴ و همکاران (۱۹۹۷) چارچوب‌های قانونی و نهادی را بر عملکرد سیستم مالی مؤثر می‌دانند و مارو^۵ (۱۹۹۵) بر اثر منفی فساد اقتصادی بر رشد اقتصادی، سرمایه گذاری و بهره وری شرکتها در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته تأکید دارد (جسی^۶ و همکاران، ۲۰۱۸). با وجود فساد بالا، تخلفات وام گسترش می‌یابد به نحوی که حتی شرکتها و افراد غیر معتبر نیز می‌توانند وام دریافت کنند که چنین وضعیتی به اهرم مالی بیش از حد شرکتها منجر خواهد شد (فان^۷ و همکاران، ۲۰۰۹).

---

1. Lee

2. North

3. Law and Azman-Saini

4. La Porta

5. Mauro

6. Gjerci

7. Fan

ب- طبق نظر لا- پرتا در تئوری قانون و مالیه، نهادهای نظارتی و حقوقی قدرتمند با اطمینان از تحقق و اجرای قراردادهای وام، می‌توانند بانک‌ها را در برابر نکول و قصور بدهکاران محافظت کنند. اجرای قراردادهای قانونی توسط نهادهای قانونی مستحکم تمایل بانک‌ها را برای وام بیشتر تحریک می‌کند؛ چون وقتی بانک‌ها با قصور بدهکاران مواجه می‌شوند، از قدرت قانونی لازم برای بازگرداندن مبلغ اعتبار برخوردار هستند و می‌توانند اقداماتی مثل مجبور کردن بدهکاران به بازپرداخت وام، تخفیف وثیقه و حتی مصادره کسب و کار بدهکاران بانکی انجام دهند. بنابراین وضع قراردادهای حقوقی توسط نهادهای قانونی، تمایل به وام دهی توسط بانک‌ها را افزایش می‌دهد و ریسک پذیری بانک‌ها کاهش می‌دهد. در این زمینه فساد در نهادهای قانونی، بانک‌ها را در زمینه وضع و اجرای قراردادهای قانونی و بازگرداندن وام‌ها نامطمئن می‌سازد. بدین ترتیب بر این اساس می‌توان گفت عدم اطمینان در مورد بازگرداندن وام به دلیل فساد مالی منجر به کاهش وام توسط بانک‌ها و همچنین افزایش خطر پذیری بانک‌ها به صورت مطالبات معوق بانکی خواهد شد. در این زمینه نتایج مطالعات تجربی از این واقعیت حمایت می‌کند که قوانین قوی، نظارت و نهادهای قانونی قوی منجر به بهبود سوابق مالی بانک‌ها (کاهش زیان‌های وام) و رشد وام‌های بانکی می‌شود (احمد، ۲۰۱۳).

در رابطه با اثر فساد بر عملکرد بانک‌ها مطالعات مختلفی انجام شده است که از جمله آن‌ها به یافته‌های جانکاو^۲ و همکاران (۲۰۰۷) می‌توان اشاره کرد. طبق نظر این محققان، در کشورهای دارای سیستم حقوقی ضعیف مثل پاکستان بانک‌ها با انگیزه سودجویی به مشتریان کم‌کیفیتی وام می‌دهند؛ این مشتریان از منافع ویژه ناشی از عدم بازپرداخت بدهی‌شان در یک سیستم حقوقی ضعیف و فاسد برخوردار می‌شوند. در مطالعه دیگری پارک^۳ (۲۰۱۲) نتیجه می‌گیرد فساد، مشکل وام‌های بد^۴ در بخش بانکی را تشدید می‌کند که یافته یاکوب^۵ و همکاران (۲۰۱۹) برای ۹۵ بانک اندونزی در دوره ده ساله آن را تأیید می‌کند. در این راستا بگاتف^۶ (۲۰۱۶) نشان داد رابطه مثبتی بین فساد و مطالبات معوق در سیستم بانکی اسلامی قابل مشاهده است. این در حالی

1. Ahmad

2. Djankov

3. Park

4. Bad Loans

5. Yakub

6. Bougatef

است که احمد^۱ (۲۰۱۳) اثر فساد بر مطالبات معوق در پاکستان را تایید نمی‌کند که دلیل آن به ماهیت داده‌ها ربط داده می‌شود. علیرغم این نتیجه، احمد اظهار می‌دارد بانک‌های تجاری و دولتی پاکستان از طریق کاهش سطح فساد که به وسیله پیروی از قوانین و مقررات تخصیص اعتبارات و نظارت بر وام‌های اعطایی حاصل می‌شود، می‌توانند میزان مطالبات معوق را کاهش دهند. با وجود فساد در شبکه بانکی، قوانین و مقررات رسمی نقض می‌شوند و پرداخت رشوه به عنوان عامل تسهیل‌کننده وام‌های بانکی اهمیت می‌یابد که در این شرایط کیفیت وام‌های پرداختی تقلیل می‌یابد. در تأیید این موضوع مراکینیو و سیباند^۲ (۲۰۱۶) نشان دادند بین فساد و بدهی‌های مشکوک در کشورهای مکزیک، اندونزی، نیجریه و ترکیه طی سالهای ۱۹۹۸ تا ۲۰۱۴ رابطه مثبتی وجود دارد. نتایج جسی و مارینچ^۳ (۲۰۱۸) در مطالعه بین‌کشوری با استفاده از داده‌های ۱۹۵ کشور طی سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۶ نیز اثر فساد بر مطالبات معوق را تأیید می‌کند. آن‌ها دریافتند اثر فساد بر مطالبات معوق در بانک‌های بزرگ‌تر و دارای سرمایه ضعیف‌تر کمتر است. در یکی دیگر از مطالعات تجربی انجام شده با عنوان "عوامل تعیین‌کننده مطالبات معوق"، راجید^۴ (۲۰۱۹) با طرح این پرسش که نهادها چه نقشی در شکل‌گیری مطالبات معوق دارند، اثر نهادها در رشد مطالبات معوق در دو گروه از کشورهای منا و حوزه اروپای شرقی و مرکزی طی سالهای ۱۹۹۷ تا ۲۰۱۶ را مورد مطالعه قرار داد و نتیجه گرفت نهادها دارای اثرات متفاوتی بر مطالبات معوق در این دو گروه از کشورها دارند به نحوی که نهاد حاکمیت قانون میزان مطالبات معوق در کشورهای عضو منا را افزایش و در کشورهای گروه دوم کاهش می‌دهد که این نتیجه ناشی از تفاوت نهادها در کشورهای دو نمونه است. همچنان سان^۵ و همکاران (۲۰۲۰) در مقاله‌ای تحت عنوان "فساد، مطالبات معوق و رشد اقتصادی" رابطه بین فساد و مطالبات معوق در ۱۲۰ کشور در دوره ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۷ را از لحاظ تجربی آزمون کرد. وی در ابتدا اظهار می‌دارد گروهی از نظریه‌پردازان نقش فساد را همانند "گریس در چرخ‌های ماشین" می‌دانند که با روان کردن چرخ دنده‌های سیاست‌گذاری به رشد اقتصادی کمک می‌کند. بر این اساس فساد موجب می‌شود تا شرکت‌های مولد از طریق ارتباط با سیاستمداران وام‌های بزرگ‌تری از بانک‌ها دریافت کنند و دسترسی سریع‌تری

1. Ahmad

2. Morakinyo and Sibanda

3. Gjeçi and Marinč

4. Richard

5. Son

به وام داشته باشند؛ این شرکت‌ها معمولاً دارای نکول بالاتری هستند که در نهایت سیستم بانکی را با مشکل مطالبات معوق مواجه می‌کند. نتایج حاصل از تخمین مدل پانل دیتا در این تحقیق اثر مثبت فساد بر مطالبات معوق را تأیید می‌کند که در نتیجه آن رشد اقتصادی در کشورهای تحت بررسی کاهش یافته است.

در حوزه مطالعات داخلی، شناسایی عوامل مختلف مؤثر بر مطالعات معوق مورد توجه محققان قرار گرفته است که از جمله آن‌ها به نتایج مطالعه محرابیان و سیفی پور (۱۳۹۵) می‌توان اشاره کرد که در بررسی خود اثر مثبت نرخ رشد ارز و نرخ تورم و اثر منفی رشد تولید ناخالص داخلی بر مطالبات معوق بانک‌ها در دوره ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۳ را تأیید کردند. اندازه بانک و نسبت تسهیلات به دارایی با ضریب مثبت از دیگر متغیرهای توضیح دهنده مطالبات معوق در این مطالعه هستند. در دیگر مطالعات انجام شده، اثر مثبت نرخ ارز و اندازه بانک به همراه متغیرهای درون بانکی بر مطالبات معوق (مرادخانی و همکاران، ۱۳۹۶)، اثر مثبت متغیرهای کلان اقتصادی شامل رشد اقتصادی، نرخ تورم، نرخ سود تسهیلات و بدهی‌های بخش دولتی و همچنین نقش قابل توجه مدیریت و کارآیی بانک‌های دولتی در توضیح تغییرات مطالبات معوق بانک‌های دولتی نیز تأیید شده است (آقایی و رضا قلی زاده، ۱۳۹۶). در مطالعه دیگری رحمانی و همکاران (۱۳۹۶) اثر متغیرهای درون بانکی بر مطالبات معوق را بررسی کردند و نتیجه گرفتند رابطه مثبتی بین اندازه بانک و مطالبات معوق وجود دارد. بانک‌های بزرگ‌تر نسبت به بانک‌های کوچک‌تر در کشورهای در حال توسعه با محدودیت ناظران و مشکل در توسعه سیستم اعتبار سنجی مواجه هستند که در نتیجه آن تخلفات بانکی افزایش خواهد یافت. از دیگر نتایج مقاله به اثر منفی متغیرهای بیانگر عملکرد سیستم بانکی شامل بازده حقوق صاحبان سهام و بازده کل دارایی بر میزان مطالبات معوق می‌توان اشاره کرد که بر اساس آن فرضیه مدیریت بد تأیید می‌شود. همچنین نتایج مطالعه حکیمی پور (۱۳۹۷) نشان داد وقفه گذشته مطالبات جاری، نرخ بازده حقوق صاحبان سهام، نسبت تسهیلات اعطایی به دارایی‌ها، نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی‌ها و نرخ رشد تسهیلات اعطایی تأثیر معناداری بر مطالبات غیرجاری بانک‌های کشور طی سالهای ۱۳۸۷-۱۳۹۴ اثر معنی‌دار داشته‌اند. شاخص نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی‌ها میزان قدرت یا ضعف مالی بانک را اندازه‌گیری می‌کند. بالا بودن این نسبت نشان‌دهنده آن است که شرکت به موقع می‌تواند به تعهدات خود عمل نماید و پایین بودن این نسبت بیانگر آن است که شرکت از مدیریت ضعیفی برخوردار است و

نمی‌تواند از بدهی‌ها در جهت حداکثر نمودن ثروت سهام‌داران استفاده کند. طبق نتایج این مطالعه اثر نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی بر مطالبات معوق مثبت و معنی‌دار به‌دست آمده که نشان می‌دهد بالاتر بودن قدرت مالی بانک‌ها، آن‌ها را به داشتن سبد مالی پر ریسک‌تر متمایل کرده است. در دیگر مطالعات انجام شده اثر رکود اقتصادی، مشکلات ساختاری بانک‌ها و ضعف در نظارت و پیگیری مطالبات و افزایش نرخ ارزش‌بر رشد مطالبات معوق بانکی مورد تأیید محققان قرار گرفته است (ذاکرنیا و زین‌الدینی، ۱۳۹۸). با توجه به اهمیت کارکرد نهادها و کیفیت اجرای مقررات در عملکرد سیستم مالی کشور از یک سو و فقدان مطالعه تجربی در این مورد از سوی دیگر در مطالعات داخلی، این مقاله نقش فساد مالی بر مطالبات معوق بانک‌های ایران را مورد توجه قرار داده است تا از این طریق به توسعه بخشی از ادبیات مربوطه در ایران کمک کند.

۳. تصریح مدل

در چارچوب ادبیات تحقیق به ویژه مطالعات سان و همکاران (۲۰۲۰) از اثر فساد بر شکل‌گیری مطالبات معوق و چابکی و فیتی (۲۰۱۵) از ارتباط بین عوامل بانکی و اقتصاد کلان و مطالبات معوق بانکی، به منظور بررسی و تحلیل تجربی نقش فساد اقتصادی در مطالبات معوق بانکی در ایران از الگوی رگرسیونی پانل دیتا^۱ به شکل کلی زیر استفاده می‌شود:

$$NPL_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 Siz_{it} + \beta_2 Sizecorruption_{it} + \beta_3 X_{it} + \varepsilon_{it}$$

$$t = 1385, \dots, 1395 \quad i = 1, 2, \dots, 20 \quad (1)$$

در که در آن i و t به ترتیب بیانگر تعداد متغیرهای توضیحی و زمان (سالهای ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵) هستند. NPL_{it} تعداد بانک‌های مورد بررسی را نشان می‌دهد که در این مطالعه ۲۰ بانک دولتی و خصوصی شامل ملی، سپه، پست بانک، تجارت، صادرات، صنعت و معدن، کشاورزی، مسکن، توسعه تعاون، رفاه کارگران، اقتصاد نوین، پارسین، کارآفرین، سامان، پاسارگاد، سرمایه، سینا، توسعه صادرات، قرض الحسنه مهر ایران و ملت را در بر می‌گیرد. NPL متغیر وابسته مدل است که بیانگر میزان مطالبات معوق هر بانک بر حسب میلیارد ریال است و $Size$ اندازه بانک (تعداد شعب هر بانک در داخل و خارج از

^۱. Panel Data

کشور) را نشان می‌دهد. همچنین ε جزء خطای^۱ است. در این مدل α_i اثرات مقطع^۲ در مدل پانل دیتا را نشان می‌دهد که ماهیت آن پس از آزمون‌های تشخیصی، ثابت^۳ یا تصادفی^۴ خواهد بود.

بر اساس شکل کلی مدل تصریح شده نقش فساد اقتصادی (Corruption) که به صورت تعداد پرونده‌های جرایم مالی (اختلاس، ارتشاء و جعل) در هر ۱۰۰ هزار نفر اندازه گیری می‌شود، از طریق متغیر اثر متقابل^۵ (حاصل ضرب اندازه بانک در تعداد پرونده‌های جرایم مالی - Size corruption) مورد آزمون قرار می‌گیرد. X بیانگر دیگر متغیرهای توضیحی مدل شامل نرخ بیکاری و عوامل بانکی مثل نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی و نسبت تسهیلات به دارایی است که جهت دستیابی به نتایج برازش بهتر وارد مدل شده‌اند. جدول (۱) میانگین مطالبات معوق طی سال‌های مورد بررسی و جدول (۲) آمارهای توصیفی متغیرهای تحقیق را نشان می‌دهد.

جدول (۱): میانگین مطالبات معوق ۲۰ بانک تحت بررسی طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۵

میلیارد ریال

سال	مطالبات معوق	سال	مطالبات معوق
۱۳۸۵	۳۸۸۶	۱۳۹۱	۶۲۸۳
۱۳۸۶	۴۲۲۷	۱۳۹۲	۵۸۷۵
۱۳۸۷	۵۹۴۵	۱۳۹۳	۶۸۳۶
۱۳۸۸	۶۰۲۳	۱۳۹۴	۸۳۴۰
۱۳۸۹	۶۰۴۳	۱۳۹۵	۱۲۰۴۳
۱۳۹۰	۶۰۷۹	-	-

منبع: ترازنامه بانک‌ها در سال‌های مختلف

1. Error Term
2. Cross Effects
3. Fixed
4. Random
5. Interaction Effect

^۲. با توجه به محدود بودن داده‌های قابل اتکاء از فساد اقتصادی در کشور از داده‌های تعداد پرونده‌های اختلاس، ارتشاء و جعل از فصل امور قضایی سالنامه آماری کشور به عنوان شاخص جایگزین فساد اقتصاد استفاده شد. البته در مرحله تخمین مدل از دیگر شاخص‌ها مثل ادراک فساد مستخرج از پایگاه داده‌ای سازمان بین‌المللی شفافیت و همچنین متغیر کنترل فساد منتشره از سوی بانک جهانی نیز استفاده شد که نتایج معنی‌داری به دست نیامد.

جدول (۲): آمارهای توصیفی متغیرهای تحقیق

می‌نیمم	ماکزیمم	انحراف معیار	میانگین	
۰/۰۰۰	۶۵۳۹۸	۹۰۶۰	۶۷۶۱	میزان مطالبات معوق
۲۲	۳۳۰۳	۹۸۲	۹۰۸	اندازه بانک
۱۰۵۸	۵۱۰۷۵۳	۹۰۱۴۸	۷۱۱۱۴	حاصل ضرب اندازه بانک در پرونده‌های جرایم مالی
۱۰/۴	۱۳/۵	۰/۹۸۴	۱۱/۵	نرخ بیکاری
۰/۰۰۰	۰/۴۶۳	۰/۱۱۴	۰/۱۲۱	نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی
۱	۲/۴۰۸	۰/۲۴۰	۱/۸۵۵	نسبت تسهیلات به دارایی

منبع: نتایج تحقیق

۴. نتایج تخمین مدل و تحلیل تجربی

نتایج حاصل از تخمین مدل در سه تصریح مختلف در جدول (۳) گزارش شده است که تمامی آن‌ها به لحاظ شاخص‌های برآزش در وضعیت مطلوبی قرار دارند. نتایج مدل‌های برآوردی در جدول (۳) اثر مستقیم و معنی‌دار نرخ بیکاری بر مطالبات معوق بانکی را تأیید می‌کند که بر اساس آن می‌توان گفت بالا رفتن نرخ بیکاری منجر به افزایش مطالبات معوق بانکی شود، با این استدلال که افزایش نرخ بیکاری، توانایی مصرف‌کنندگان در کسب درآمد و بنابراین باز پرداخت بدهی توسط وام‌گیرندگان را تضعیف می‌کند. از سوی دیگر افزایش بیکاری منجر به کاهش مصرف محصولات و خدمات تولیدی شرکت‌ها می‌شود که در نتیجه آن به دلیل تضعیف جریان نقدی شرکت‌ها، باز پرداخت بدهی‌ها توسط آن‌ها به تعویق می‌افتد. طبق نتایج این مطالعه نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی دارای اثر مثبت و معنی‌دار بر مطالبات معوق است که بدین ترتیب از فرضیه مدیریت بد حمایت نمی‌شود.

جدول (۳): نتایج تخمین مدل اثر فساد اقتصادی بر مطالبات معوق بانکی

متغیر	مدل (۱)	مدل (۲)	مدل (۳)
عدد ثابت	۶۱۱۰(۰/۰۰۳)***	۲۸۸۵(۰/۰۷۶)***	۲۱۵۷(۰/۱۳۸۷)
اندازه بانک	-۰/۱۷۲(۰/۹۲۳)	-	-
حاصل ضرب اندازه بانک در تعداد پرونده‌های جرایم مالی (فساد اقتصادی)	۰/۰۰۶(۰/۰۴۵)**	۰/۰۰۹(۰/۰۰۶)**	۰/۰۱۰(۰/۰۰۲)***
نرخ بیکاری	-	۲۵۶/۹۰(۰/۰۵۶)**	۲۸۳/۹۶(۰/۰۳۲)***
نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی	۳۰۰۱(۰/۰۰۰)***	۱۷۵۴(۰/۰۶۸)**	۱۷۵۷(۰/۱۳)
نسبت تسهیلات به دارایی	-	-	۲۱۰(۰/۴)
<i>F Limer</i>	۱۲/۸۴(۰/۰۰۰)***	۱۷/۲۳(۰/۰۰۰)***	۱۵/۹۸(۰/۰۰۰)
Huasman test χ^2	۱۷/۶۱(۰/۰۰۰)***	۲۰/۵(۰/۰۰۰)***	۲۰/۳(۰/۰۰۰)***
روش تخمین مدل	اثر ثابت- حداقل مربعات	اثر ثابت- حداقل مربعات	اثر ثابت- حداقل مربعات
R^2	۰/۷۲	۰/۷۵	۰/۷۵
<i>F [P - Value]</i>	۲۳/۶۸(۰/۰۰۰)***	۲۷/۱۸(۰/۰۰۰)***	۲۶(۰/۰۰۰)***
تعداد مشاهدات	۲۲۰	۲۲۰	۲۲۰

منبع: یافته‌های تحقیق. اعداد داخل پرانتز ارزش P را بیان می‌کنند.

***، **، * به ترتیب معنی داری در سطح معنی ۰/۰۱، ۰/۰۵ و ۰/۱ را نشان می‌دهند.

اثر اندازه بانک بر مطالبات معوق معنی‌دار به‌دست نیامده است اما همان‌طور که ملاحظه می‌شود متغیر حاصل ضرب اندازه بانک در تعداد پرونده‌های جرایم مالی (نماینده فساد اقتصادی) دارای اثر مثبت و معنی‌دار در تمامی مدل‌های برآوردی است. در واقع فساد اقتصادی اثر اندازه بانک بر میزان مطالبات معوق را تعدیل می‌کند به نحوی که با بالارفتن فساد اقتصادی، نسبت تغییرات مطالبات معوق به تغییرات اندازه بانک بزرگ‌تر مثبت است و فساد از کانال اندازه بانک بر مطالبات معوق اثر مثبت دارد. چنین رابطه‌ای از طریق نقش کیفیت نهادها در عملکرد اقتصادی جامعه توجیه می‌شود. با توجه به آن که نهادها انگیزه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهند، ضعف کیفیت نهادها می‌تواند موجب گرایش افراد به رفتارهای خلاف قواعد و مقررات رسمی مثل فساد اداری شود. شیوع فساد در سیستم بانکی همراه با تقویت روحیه سود

جویی شخصی در محیط اداری، ضعف عملکرد نهادهای ناظر بر فرآیند پرداخت وام، نفوذ سیاسی وام‌دهندگان در نحوه تخصیص منابع بانک‌ها و بهره‌مندی افراد با نفوذ از امتیازات ویژه مثل وام‌های ارزان است. در این شرایط کیفیت وام‌های پرداختی در بانک‌ها به خصوص بانک‌های بزرگ‌تر که از ویژگی‌هایی مثل محدودیت ناظران و ضعف در نظارت بر فرایندهای گسترده اداری برخوردارند، کاهش می‌یابد و این بانک‌ها را با مشکل مطالبات معوق مواجه می‌کند. در واقع می‌توان ادعا کرد گستردگی فساد در بانک‌های با اندازه بزرگ‌تر به پرداخت وام‌های بد به عنوان یکی از علل رشد مطالبات معوق در این بانک‌ها منجر می‌شود چون امکان کشف فساد در بانک‌های بزرگ‌تر کمتر است.

۵. نتیجه‌گیری

رشد مطالبات معوق از طریق کاهش کیفیت دارایی‌ها و سود بر عملکرد نظام بانکی اثر منفی دارد و بانک‌ها را با مسئله ریسک اعتباری مواجه می‌کند. عوامل مؤثر بر رشد مطالبات معوق به دو گروه متغیرهای بانکی و اقتصاد کلان تقسیم می‌شوند؛ در کنار این عوامل به نقش نهادها و چارچوب‌های قانونی نیز در برخی مطالعات خارجی اشاره شده است. پایین بودن کیفیت قوانین و مقررات حاکم بر سیستم بانکی و ضعیف بودن نظارت بر فرایندهای اداری در ارزیابی مشتریان، زمینه انجام تخلفات مالی و فساد اداری در سیستم بانکی را فراهم می‌کند که در نتیجه آن مشکل پرداخت وام‌های بد در سیستم بانکی شکل می‌گیرد. در این مقاله اثر عوامل مؤثر بر میزان مطالبات معوق سیستم بانکی با تمرکز بر موضوع فساد اقتصادی طی سال‌های (۱۳۸۵-۱۳۹۵) در چارچوب الگوی پانل دیتا مورد بررسی و تحلیل تجربی قرار گرفت. نتایج حاصل از مقاله به تبیین نقش فساد اقتصادی در رشد مطالبات معوق بانکی ایران می‌پردازد و موضوع فساد به عنوان یکی از عوامل تعیین‌کننده مطالبات معوق را در ایران مطرح می‌سازد. طبق نتایج حاصل از تخمین مدل‌های مختلف اولاً رابطه مستقیم و معنی‌دار بین نرخ بیکاری و میزان مطالبات معوق تأیید می‌شود. با این استدلال که از یک سو با افزایش نرخ بیکاری درآمد قرض‌گیرندگان کاهش می‌یابد که در نتیجه آن وام‌گیرندگان قادر به پرداخت تعهدات خود نیستند. از سوی دیگر با گسترش بیکاری، تقاضای مردم برای کالاها و خدمات کاهش می‌یابد که به دنبال آن صاحبان کسب و کار بازپرداخت وام‌های دریافتی‌شان را برای کاهش هزینه‌ها به تأخیر می‌اندازند. این نتیجه با یافته‌های لوزیز و

همکاران (۲۰۱۲)، خان و همکاران (۲۰۱۸) و مختاروف و همکاران (۲۰۱۸) سازگار است. ثانیاً در بین عوامل بانکی اثر معنی‌دار نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی بر مطالبات معوق تأیید می‌شود. طبق نتایج مقاله رابطه مستقیم بین این دو متغیر وجود دارد که بر اساس آن می‌توان گفت با بالا رفتن قدرت مالی، بانک‌ها تمایل به داشتن سبد مالی با خطر بیشتر دارند. چنین نتیجه‌ای در مطالعه برگر و دیبانگ (۱۹۹۷) و حکیمی پور (۱۳۹۷) نیز به دست آمده است. ثالثاً علاوه بر عوامل اقتصادی و بانکی، فساد اقتصادی نیز حجم مطالبات معوق را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به منظور آزمون این فرضیه از متغیر حاصل ضرب اندازه بانک در تعداد پرونده‌های جرایم مالی (نماینده فساد اقتصادی) استفاده شد که اثر آن بر مطالبات معوق مثبت و معنی‌دار به دست آمد؛ این نتیجه در راستای نتایج فان و همکاران (۲۰۰۹)، احمد (۲۰۱۳)، ریچارد (۲۰۱۹) و سان و همکاران (۲۰۲۰) قرار دارد. نتیجه حاصل از اثر فساد در این تحقیق، اثر غیر مستقیم فساد بر مطالبات معوق را تأیید می‌کند به نحوی که گستردگی فساد در بانک‌های بزرگ‌تر همراه با مطالبات معوق بیشتر است. در واقع در شرایط گسترگی فساد و ضعف کیفیت نهادهای کنترل‌کننده فساد در سیستم بانکی، رشد مثبت مطالبات معوق در بانک‌های بزرگ‌تر اتفاق می‌افتد. با توجه به حاکم بودن ساختار دولتی بر نظام بانکی ایران از یک سو و ویژگی کارایی پایین‌تر بنگاه دولتی نسبت به بنگاه اقتصادی از سوی دیگر می‌توان انتظار داشت بانک‌های بزرگ‌تر در زمینه ارتقاء فرآیندهای اداری و استقرار سیستم‌های ارزیابی کیفیت مشتریان بانکی و وام‌های اعطایی از عملکرد ضعیفی برخوردارند که از این جهت در شرایط فساد اقتصادی بیشتر، عملکرد بانک‌های بزرگ‌تر ضعیف‌تر خواهد بود.

فساد اقتصادی، بانک‌ها را نسبت به اجرای قراردادهای اعطای وام و استرداد اعتبارات پرداخت نشده نامطمئن می‌سازد و کیفیت وام‌های پرداختی را از طریق ضعف سیستم‌های نظارتی در موسسات مالی، عادی شدن انواع تخلفات و موارد شکست قانون در فرآیند اعطای تسهیلات کاهش می‌دهد که در مجموع مشکل وام‌های بد یا مطالبات معوق در نظام بانکی به وجود می‌آید. نتایج این مطالعه نقش عوامل اقتصادی از جمله وضعیت اقتصاد کلان و بیکاری در رشد مطالبات معوق را تأیید می‌کند که بر اساس آن بهبود فضای کسب و کار، کاهش موانع تولید و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تغییر قوانین و مقررات بخش تولید به منظور کاهش هزینه‌های نیروی کار برای بنگاه‌های اقتصادی می‌توانند از طریق بالا بردن قدرت مالی وام‌گیرندگان احتمال تأخیر تسهیلات

اعطایی بانک‌ها را کاهش دهند. همچنین تقویت سیاست‌های ضد فساد اقتصادی به‌ویژه در نظام بانکی ایران، انگیزه‌های سودجویی شخصی در اعطای وام‌های بد و در نتیجه، شکل‌گیری مطالبات معوق در سیستم بانکی را تحت تأثیر قرار داده و در کاهش مطالبات معوق مؤثر خواهد بود.

منابع:

- آقایی، مجید و رضاقلی زاده، مهدیه (۱۳۹۶)، بررسی تأثیر کوتاه‌مدت و بلندمدت عوامل بانکی و اقتصادی مؤثر بر حجم مطالبات معوق در بانکهای دولتی، تحقیقات اقتصادی، (۳): ۵۲-۴۹۹-۵۲۶.
- حکیمی پور، نادر (۱۳۹۷)، ارزیابی چگونگی عوامل تاثیرگذار بانکی بر مطالبات غیرجاری بانک‌های ایران رویکرد مدل پانل پویا، اقتصاد مالی، (۴۲): ۱۲-۹۹-۱۲۰.
- ذاکرنیا، احسان و زین الدینی، مجید (۱۳۹۸)، اهمیت عوامل مؤثر بر تشدید ریسک اعتباری در بانکداری بدون ربای ایران، تحقیقات مالی اسلامی، (۲): ۸-۳۳۹-۳۷۶.
- رحمانی، علی، غلامعلی پور، رضا و عبداللهی، زیبا (۱۳۹۶)، بررسی اثر متغیرهای درون بانکی بر رشد مطالبات غیر جاری در سیستم بانکی ایران، پژوهش‌های پولی، بانکی، (۳۱): ۱۰-۵۷-۶۹.
- عبادی، روح‌اله و حسین خانی، گلاره (۱۳۹۸)، شناسایی و رتبه‌بندی منابع تملیکی (آزاد) در وصول مطالبات غیرجاری نظام بانکی با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره، تحقیقات مالی اسلامی، (۲): ۸-۴۴۰-۴۰۹.
- مرادخانی، نرگس، صدرجهانی، بهنام و دین محمدی، مصطفی (۱۳۹۶)، بررسی تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی و خاص بانکی بر مطالبات غیرجاری بانک‌های ایران (به تفکیک مطالبات سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول)، پژوهشنامه اقتصاد کلان، (۲۴): ۱۲-۱۳-۳۲.
- محرابی، لیلیا (۱۳۹۳)، ارزیابی وضعیت مطالبات غیر جاری در نظام بانکی ایران و مقایسه آن با سایر کشورها: با مروری بر تجارب سایر کشورهای اسلامی، پژوهشکده پولی و بانکی.
- محرابیان، آزاده و سیفی پور، رویا (۱۳۹۵)، آسیب شناسی مطالبات جاری در نظام بانکی ایران، اقتصاد مالی، (۳۶): ۱۰-۷۳-۸۶.

Ahmad, F. (2013), Corruption and Information Sharing as Determinants of Non-Performing Loans, Business systems research journal: international journal of the Society for Advancing Business & Information Technology (BIT), 4(1): 87-98.

Amin, A. S., Imam, M. O. and Malik, M. (2019), Regulations, Governance, and Resolution of Non-Performing Loan: Evidence from an Emerging Economy, Emerging Markets Finance and Trade, 55(10): 2275-2297.

- Atanasijević, J. and Božović, M. (2016), Exchange Rate as a Determinant of Corporate Loan Defaults in a Euroized Economy: Evidence from Micro-Level Data, *Eastern European Economics*, 54(3): 228-250.
- Aysan, A. F., Ozturk, H. A., Polat, Y. and Saltoğlu, B. (2016), Macroeconomic Drivers of Loan Quality in Turkey, *Emerging Markets Finance and Trade*, 52(1): 98-109.
- Berger, A. N. and DeYoung, R. (1997), Problem Loans and Cost Efficiency in Commercial Banks, *Journal of Banking & Finance*, 21(6): 849-870.
- Bougatef, K. (2016), How Corruption Affects Loan Portfolio Quality in Emerging Markets?, *Journal of financial crime*, 23(4): 769-785.
- Chaibi, H. and Ftiti, Z. (2015), Credit Risk Determinants: Evidence from a Cross-Country Study, *Research in International Business and Finance*, 33: 1-16.
- Choi, C. and Yi, M. H. (2009), The Effect of the Internet on Economic Growth: Evidence from Cross-Country Panel Data, *Economics Letters*, 105(1): 39-41.
- Dimitrios, A., Helen, L. and Mike, T. (2016), Determinants of Non-Performing Loans: Evidence from Euro-area Countries, *Finance research letters*, 18: 116-119.
- Djankov, S., McLiesh, C. and Shleifer, A. (2007), Private Credit in 129 Countries, *Journal of financial Economics*, 84(2): 299-329.
- Fan, C. S., Lin, C. and Treisman, D. (2009), Political Decentralization and Corruption: Evidence from Around the World, *Journal of Public Economics*, 93(1-2): 14-34.
- Gjeci, A. and Marinc, M. (2018), Corruption and Non-Performing Loans (Available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3263966).
- Islam, M. S., Shil, N. C. and Mannan, M. (2005), Non Performing Loans-its Causes, Consequences and Some Learning (Available at <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/7708/>).
- Khan, I., Ahmad, A., Khan, M. T. and Ilyas, M. (2018), The Impact of GDP, Inflation, Exchange Rate, Unemployment and Tax Rate on the Non-Performing Loans of Banks: Evidence from Pakistani Commercial Banks, *Journal of Social Sciences & Humanities* (1994-7046), 26(1).
- Kjosevski, J. and Petkovski, M. (2017), Non-Performing Loans in Baltic States: Determinants and Macroeconomic Effects, *Baltic Journal of Economics*, 17(1): 25-44.

- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. and Vishny, R. W. (1997), Legal Determinants of External Finance, *The journal of finance*, 52(3): 1131-1150.
- Law, S. H. and Azman-Saini, W. N. W. (2012), Institutional Quality, Governance, and Financial Development, *Economics of Governance*, 13(3): 217-236.
- Lee, J. M., Chen, K. H., Chang, I. C. and Chen, C. C. (2020), Determinants of Non-Performing Loans, Firm's Corporate Governance and Macroeconomic Factors, *International Journal of Finance & Economics*. 1-11.
- Louzis, D. P., Vouldis, A. T. and Metaxas, V. L. (2012), Macroeconomic and Bank-Specific Determinants of Non-Performing Loans in Greece: A Comparative Study of Mortgage, Business and Consumer Loan Portfolios, *Journal of Banking & Finance*, 36(4): 1012-1027.
- Morakinyo, A. E. and Sibanda, M. (2016), The Determinants of Non-Performing Loans in the MINT Economies, *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 8(5): 39-55.
- Mpofu, T. R. and Nikolaidou, E. (2018), Determinants of Credit Risk in the Banking System in Sub-Saharan Africa, *Review of development finance*, 8(2): 141-153.
- Mukhtarov, S., Yüksel, S. and Mammadov, E. (2018), Factors that Increase Credit Risk of Azerbaijani Banks, *Journal of international studies*, 11(2): 63-75.
- Ozili, P. K. (2019), Non-Performing Loans and Financial Development: New Evidence, *The Journal of Risk Finance*, 20(1): 59-81.
- Park, J. (2012), Corruption, Soundness of the Banking Sector, and Economic Growth: A Cross-Country Study, *Journal of international money and Finance*, 31(5): 907-929.
- Rachid, R. (2019), The Determinants of Non-Performing Loans: Do Institutions Matter? A Comparative Analysis of the MENA and CEE Countries. University Library of Munich, Germany. No. 96428.
- Rajan, R. and Dhal, S. C. (2003), Non-Performing Loans and Terms of Credit of Public Sector Banks in India: An Empirical Assessment, *Reserve Bank of India Occasional Papers*, 24(3): 81-121.
- Salas, V. and J. Saurina (2002). Credit Risk in Two Institutional Regimes: Spanish Commercial and Savings Banks, *Journal of Financial Services Research*, 22(3): 203-224.

Son, T. H., Liem, N. T. and Khuong, N. V. (2020), Corruption, nonperforming loans, and economic growth: International evidence, *Cogent Business & Management*, 7(1): 1735691.

Yakuba, A., Ruslib, A. M. and Febrianc, A. Y. (2019), Impact of Corruption, Political Instability and Environmental Risk on Non-Performing Loans (NPLs) of Indonesian Banks, *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 7(1): 52-70.